Girdi-Çıktı Analizi Yaklaşımıyla Kırgızistan Ekonomisinde Ekonomik Büyümenin Kaynaklarının Belirlenmesi

The Determination of the Sources of Economic Growth in Kyrgyzstan by the using of Input-Output Analysis

Assoc. Prof. Dr. Tuncer Özdil (Celal Bayar University, Turkey)

Asst. Prof. Dr. Aynura Turdalieva (Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgyzstan)

Abstract

The input - output analysis reflects the production-consumption relationship between the economic production sector in a country's economy and widely applied as an analytical technique of economic analysis in both developed and developing countries. At the same time, this technique is the macroeconomic analysis tool for identifying sectoral economic relations in the industry by production and consumption dimensions. For this study, input-output tables for Kyrgyzstan for the period of 2005-2013 were used. Tables consist of the same content and number of sectors and the sources of economic growth for the given period was calculated by Syrquin Decomposition model. Syrquin Model is a demand-side approach, which decomposes economic growth into four main sources: domestic demand expansion, export expansion, import substitution and technological change. Also, the study investigates the source of production increase occurred in any economic production sectors. Within this framework, the results will be obtained for aggregated main 8 sectors and whole the economy. Admittedly, the results will give insight into the effectiveness of macroeconomic policies implemented in Kyrgyzstan. This aspect of the research results is expected to contribute to the creation of a more rational economic policy.

1 Giriş

Bir ekonomide sektörel üretim artışlarının kaynaklarının belirlenmesi hem geçmişte uygulanan iktisadi politikaların etkinliğinin değerlendirilmesi hem de gelecekte uygulanacak makroekonomik politikaların daha rasyonel şekillendirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bunun yanısıra bu analiz; ekonomide yapısal dönüşüme neden olan endüstrilerin belirlenmesine yolaçarak kaynakların daha rasyonel kullanımına da imkan vermekte bu yolla ekonomik sorunların çözümüne de katkı sağlamaktadır.

Çalışmamızda, Girdi-Çıktı Analizi yaklaşımıyla Kırgızistan ekonomisindeki ekonomik büyümenin kaynakları araştırılmaktadır. Söz konusu araştırma; sektör sayısı ve kapsam bakımından birbirinin aynı, yayınlanmış son tablolar olan 2005-2013 yılı girdi-çıktı tabloları yardımıyla Syrquin yapısal ayrıştırma modeli kullanılarak yapılmıştır. Talep yönlü bir yaklaşım olan Syrquin Yapısal Ayrıştırma Modeli, ekonomik büyümeyi dört ana kaynağa ayırmaktadır. Bunlar; yurt içi nihai talep, ihracat, ithal ikamesi ve girdi katsayılarındaki değişimle tanımlanan teknolojik gelişmedir. Burada herhangi bir ekonomik üretim sektöründe meydana gelen üretim artışının ne kadarının hangi kaynaktan kaynaklandığı araştırılmaktadır.

Makroekonomik anlamda elde edilen verilerin daha kolay yorumlanarak daha çarpıcı sonuçların elde edilebilmesi bakımından ayrıştırma işlemi sekiz ana sektör üzerinden yapılmıştır. Bu nedenle Kırgızistan ekonomisine ait olan girdi-çıktı sonuç tabloları sekiz ana sektör üzerinden toplulaştırılarak dönem içinde bu sektörlerdeki üretim artışlarının kaynakları belirlenmiştir. Araştırmayla ulaşılan sonuçların Kırgızistan'da uygulanan makro-ekonomik politikaların etkinliği hakkında fikir vereceği ve bu yönüyle daha rasyonel ekonomik politikaların oluşturulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2 Genel Olarak Kırgızistan Ekonomisi

1991 yılında bağımsızlığını kazanarak eski Sovyetler Birliği'nden ayrılan Kırgızistan Cumhuriyeti, günümüze kadar geçen yaklaşık 25 yıllık süreçte bağımsızlığını koruyarak kendi ayakları üzerinde durabilecek şekilde sağlam bir ekonomik yapı oluşturma çabası içinde olmuştur. Bu süreçte, ayrılan Türk cumhuriyetleri arasındaki ekonomik ve doğal kaynakların dağılımı bakımından ortaya çıkan ekonomik bağımlılığın yanısıra Dünya ekonomisinde yaşanan küresel krizler ve Kırgızistan'ın kendi iç politik ve toplumsal çalkantıları bu çabaları ve ekonomik gelişmeyi doğrudan olumsuz yönde etkileyen temel unsurlar olmuştur. Kırgızistan'da 2005 ve 2010 yıllarında yaşanan yönetim değişikliğiyle sonuçlanan siyasal olaylar, ekonomik politikaların uygulanmasındaki deneyimsizlikler ve ülkenin kendi finansal kaynaklarının yetersizliğinin yanısıra Dünya ekonomisinde yaşanan 2008 ve 2012 ekonomik küresel krizlerin etkileri Kırgızistan ekonomisinin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Grafik 1. 2005-2013 Dönemi Kırgızistan Ekonomik Büyüme (GSYİH) Hızı (%Pay). **Kaynak:** Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi, www.stat.kg

Son 10 yıllık dönemde Kırgızistan ekonomisinin büyüme hızı incelendiğinde, yukarıda da kısaca açıklanan nedenlerle oldukça istikrarsız bir yapının ortaya çıktığı görülmektedir. Dönem içerisinde 2007 ve 2008 yıllarında %8,5 ve %8,4 büyüme oranlarına ulaşılırken 2013 yılında en yüksek %10,9'luk büyüme oranına ulaşılmaktadır. 2010 ve 2012 yıllarında ise daha çok içeride yaşanan toplumsal huzursuzluklar nedeniyle %0,5 ve %0,1'lik negatif büyüme oranları yani küçülmeler ortaya çıkmıştır. Bu süreç genel olarak içsel ve dışsal nedenlerden dolayı ekonomik istikrarın sağlanamadığı kırılgan bir ekonomik yapıyı ortaya koymaktadır (Grafik 1).

Milli gelirin (GSYİH) sektörel dağılımına bakıldığında, 2005-13 döneminde milli gelirdeki payı en yüksek sektör hizmet sektörü olmaktadır. 2005'te milli gelirden hizmet sektörünün payı % 41 iken, 2013'te ise bu pay % 50'ye çıkmaktadır. İkinci sıradaki sektör tarım sektörüdür. 2005'te tarımın payı % 28,4 iken 2013'te bu pay azalarak % 14'e gerilemiştir. Üçüncü sırada ise sanayi sektörü yer almaktadır. 2005 yılında sanayi sektörünün payı % 17 iken, 2013'te tarımda olduğu gibi azalarak %15,3'e gerilemiştir. (www.stat.kg)

Aynı dönemde Kırgızistan ihracatının sektörel dağılımı incelendiğinde, 2012 yılında ihracat payı en yüksek sektör %38,5 oranıyla Ana metal-metal eşyalar sektörüdür. Bunu %14,4 payla madencilik izlemektedir. Ardından %13,4 ve %13,1'lik paylarla gıda ve tekstil ürünleri gelmektedir. İthalatın sektörel dağılımı incelendiğinde ise, 2012 yılında ithalat payı en yüksek sektör % 24,3'lük payla makine, teçhizat ve ulaşım araçları sektörüdür. İkinci sırada % 22,2 oranıyla madencilik yer almaktadır. Üçüncü sırada ise, %17 oranıyla gıda bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre, tüm geçiş ekonomilerinde olduğu gibi, Kırgızistan da demir-çelik, altın gibi madenlerle gıda ve tekstil gibi ürünleri hammadde olarak ihraç edip karşılığında makine, ulaşım araçları gibi katma değeri yüksek ürünleri ithal eden ülke konumunda yer almaktadır.

Tüm makroekonomik verilerin genel değerlendirilmesiyle Kırgızistan ekonomisinin üretim imkanları hem fiziksel olarak hem de teknik yönden zayıf, katma değeri yüksek ürünler üretemeyen daha çok hammadde ihracına dayalı, iç ve dış talebin şekillendirdiği kırılgan ekonomik yapıya sahip bir ekonomi olduğunu söyleyebiliriz. Dönem içinde milli gelirdeki, hizmet sektörü payının belirgin olarak artması buna paralel hem tarım hem de sanayi sektörlerinin paylarının azalması böyle bir sonucu desteklemektedir. Böyle olunca tüm ülkeler için olduğu gibi Kırgızistan için de, daha etkin ekonomik politikaların oluşturulması ve makroekonomik planlama mutlaka olması gereken temel öncelikler arasında yer almaktadır.

Son 25 yıllık dönemde Merkezden planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişin sıkıntılarını yaşayan Kırgızistan'da piyasa ekonomisinin temel kurumlarını oluşturmaya yönelik serbest piyasa ekonomisine dayalı makro-ekonomik politikalar uygulanmaktadır. Son dönemlerde bu temel felsefeden vazgeçilmemekle birlikte daha çok ekonomik istikrar ve sosyal devlet ilkelerinin ağırlıkta olduğu ekonomik politika anlayışına kayış söz konusudur. Bu kapsamda 2013-17 dönemini kapsayan "Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Sürekli Kalkınma Stratejisi" başlıklı stratejik ekonomik kalkınma planında sürekli büyüme stratejisini benimsemiş, çevreye duyarlı, doğal kaynakları koruyan, altyapıyı geliştirerek ekonomik kaynakların rasyonel dağılımına önem veren, gelir dağılımındaki dengesizlikleri gidermeye yönelik sosyal devlet ilkesini ön plana çıkaran ekonomik plan ve politikaların uygulanmasına çalışılmaktadır. Bu kapsamda Kırgızistan ekonomisinde, ekonomik büyümenin kaynaklarının belirlenerek daha etkin makroekonomik politikaların hazırlanması çok daha önemli hale gelmektedir.

3 Girdi-Çıktı Analizi Yaklaşımıyla Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Bir ekonomide sektörel üretim artışlarının kaynaklarının belirlenmesinde girdi-çıktı modelleri çerçevesinde farklı teknikler kullanılmaktadır. Girdi-çıktı modelleri çerçevesinde büyümenin kaynaklarının belirlenmesinde en sık kullanılan yöntemlerin başında ayrıştırma (decomposition) çözümlemesi gelmektedir. Ayrıştırma tekniğinin

değişik şekilleri olmakla birlikte, sektörel üretim düzeylerindeki değişimler genellikle dört unsurun etkisine ayrıştırılır: (1) yurtiçi nihai talepteki değişimlerin etkisi, (2) ihracat talebindeki değişimin etkisi, (3) ithal ikamesinin etkisi ve (4) teknolojik değişimin etkisi. İthal ikamesinin ölçülmesindeki farklılıklara bağlı olarak, değişik ayrıştırma modelleri elde edilebilmektedir (Aydoğuş, 2010, s.144).

Bu tür ayrıştırma çalışmalarında M.Syrquin tarafından geliştirilen ayrıştırma modeli kullanılmaktadır. Söz konusu modelin iki versiyonu bulunmaktadır. Birincisi, sapmalar versiyonu, ikincisi de toplam paylar versiyonu olmaktadır. Bu çalışmada toplam paylar yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemin hareket noktası açık ekonomi için temel Leontief Girdi-çıkıtı modelinin denge üretim denklemleridir. i sektörü için denge üretim denklemi,

$$X_i = d_i(V_i + Y_i) + E_i \quad (1)$$

(1) numaralı denklemde, X_i – i sektörünün yurtiçi üretimi, d_i – i sektörünün aragirdi talebi, V_i – yurtiçi nihai talep ve E_i – ihracat talebini göstermektedir. d_i katsayısı ithal ikame etkisini ölçmek için geliştirilmiştir,

$$d_i = (X_i - E_i)/(V_i + Y_i) \quad (2)$$

(2) numaralı denklemde paydadaki terim i malına olan toplam yurtiçi talebi, paydaki terim ise yurtiçi üretime olan yurtiçi talebi göstermektedir. d_i katsayısının paydasındaki terim net arzı;

$$(V_i + Y_i = X_i + M_i - E_i)$$

göstermektedir. Dolayısıyla, i malı ithalatındaki bir artış, paydanın büyümesine ve böylece d_i katsayısının küçülmesine yol açacaktır. Buna bağlı olarak, pozitif ithal ikamesi olduğunda katsayı büyüyecektir ya da tersi. d_i katsayıları bu anlamda yurtiçi arz katsayıları olarak yorumlanabilir (Aydoğuş, 2010, s.145). Bu sistem matris notasyonu ile yeniden yazılır ve yurtiçi üretim vektörü (X_i) için çözülürse, denge çözüm denklemi,

$$X = (I - DA)^{-1}(DY + E) \quad (3)$$

(3) numaralı denklemde D anaköşegen üzerindeki elemanları d_i katsayılarından oluşan bir köşegen matristir.

(3) denklemden $R = (I - DA)^{-1}$ kısaltması yapılır ve denklemin birinci farkı alınır,

$$\Delta X = R(t)D(t)\Delta Y + R(t)\Delta E + R(t)\Delta D[Y(t+1) + V(t+1)] + R(t)D(t)\Delta AX(t) \quad (4)$$

(4) numaralı denklemde gösterildiği gibi, fark denklemi elde edilir, burada Δ simgesi ilgili değişkende t dönemi ile (t+1) dönemi arasında ortaya çıkan değişmeyi göstermektedir (Aydoğuş, 2010, s.146). Temel ayrıştırma denkleminin sol yanındaki terim, ele alınan dönemde sektörel üretimde ortaya çıkan değişimleri; sağ yanındaki $R(t)D(t)\Delta Y$ - sektörel üretimlerdeki değişimlerin yurtiçi nihai taleplerde ilgili dönemde ortaya çıkan değişimlerden, $R(t)\Delta E$ - ihracat değişimlerinden, $R(t)\Delta D[Y(t+1) + V(t+1)]$ - ithal ikamesinden, $R(t)D(t)\Delta AX(t)$ - girdi katsayılarındaki değişimlerden kaynaklanan kısımlarını, değerlerini vermektedir. Denklemin her iki yanındaki terimler ΔX_i 'e bölüldüğünde, üretim değişimlerinin kaynakları görece olarak elde edilmiş olacaktır (Aydoğuş, 2010, s. 146).

Burada elde edilen (4) no'lu temel ayrıştırma denklemi bazı özelliklere sahiptir. Bunlar; ekonominin iki ayrı dönemdeki denge durumları karşılaştırıldığı için analiz karşılaştırmalı-durağan niteliktedir. Sektörel üretimlerdeki değişimler tamamen talep unsurlarındaki değişimlere bağlandığından arz yönü dikkate alınmamaktadır. Büyümenin yani kaynakların üretimdeki değişimlere katkıları, tüm terimler başlangıç yılı üretim değerlerine bölünmek suretiyle oransal (toplamdaki pay) olarak bulunabilmektedir. İthal ikamesinin katkısı, yurtiçi talep katsayılarındaki değişim ile ifade edilmektedir. Son olarak, tüm durağan girdi-çıkıtı analizlerinde olduğu gibi, burada da teknolojik değişim çok dar bir biçimde girdi katsayılarındaki değişim olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle bulguların ihtiyatlı yorumlanması yerinde olacaktır (Çalışkan, Aydoğuş, 2011, s. 501.).

4 Kırgızistan Ekonomisi'nde Sektörel Büyümenin Kaynakları

Kırgızistan ekonomisinde sektörel büyümenin kaynaklarının araştırılmasında Kırgızistan İstatistik Komitesi tarafından hazırlanan girdi-çıkıtı sonuç tabloları kullanılmıştır. Analizde 2005 ve en son yayınlanan tablo olan 2013 yıllarına ait girdi-çıkıtı sonuç tabloları kullanılmıştır. Her iki tablo da 34 ekonomik üretim sektöründen oluşmakta, kapsam ve içerik bakımından kesinlikle hesaplama sonuçlarını etkilemeyen çok küçük bir ayrıntı dışında aynı özelliklere sahiptirler. Söz konusu farklılık tarım sektöründeki alt sektörlerin 2005 ve 2013 yılı tablolarında farklı yerlerde gösterilmesinden kaynaklanmaktadır. 2005 yılı tablosunda balıkçılık sektörü ayrı bir alt sektör, kömür madenciliği ise petrol ve doğal gaz çıkarımı alt sektörü içinde gösterilirken, 2013 yılı tablosunda Balıkçılık alt sektörü Tarım ve Ormancılık sektörü içine katılmış, kömür çıkarımı ise petrol ve doğal gaz alt sektöründen ayrılmıştır (Tablo 1). Toplulaştırma işleminde tüm bu alt sektörler tarım ve madencilik ana sektörlerinde toplandığından bu değişiklik hesaplama sonuçlarını etkilememektedir. Daha çarpıcı güvenilir sonuçların elde edilebilmesi için söz konusu tablolar sekiz ana sektör üzerinden toplulaştırılmıştır. Toplulaştırma işleminde kullanılan çevrim anahtarı Tablo 1'de gösterilmektedir.

Sıra No	2005 Yılı Ekonomik Üretim Sektörleri	Sıra No	Sıra No	2013 Yılı Ekonomik Üretim Sektörleri	Sıra No	Toplulaştırma sonrası Ekonomik Üretim Sektörleri
01	Tarım-avcılık-orm.	01	1	Tarım-orm. balıkçılık	01	Tarım
02	Balıkçılık		2	Kömür-linyit madencilik.	02	Madencilik
03	Kömür-petrol-doğal g.	02	3	Petrol-doğal gaz		
04	Metal cev. Madenciliği		4	Metal cev. Madenciliği		
05	Diğer madencilik		5	Diğer madencilik	03	Tüketim malı üreten sanayiler
06	Gıda	03	6	Gıda		
07	Tekstil		7	Tekstil	04	Ara malı üreten sanayiler
08	Ağaç(mob. hariç) ürünleri	04	8	Ağaç(mob.hariç) ürünleri		
09	Basım ve yayıncılık		9	Basım yayıncılık		
10	Kok köm.-petrol ür.		10	Kok köm.-petrol ür.		
11	Plastik ve kauçuk ür.		11	Plastik ve kauçuk ür.		
12	Ana metal üretimi		12	Ana metal üretimi	05	Yatırım malı üreten sanayiler
13	Metal ürünleri imalatı	05	13	Metal ürünleri imalatı		
14	Bilgisayar, elektronik		14	Bilgisayar, elektronik		
15	Diğ. Mak.-ekipman		15	Diğ. Mak.-ekipman	06	Enerji
16	Elektrik üretimi	06	16	Elektrik üretimi		
17	Gaz üretim-dağıt.		17	Gaz üretim-dağıt.		
18	Buhar- iklimlendirme		18	Buhar- iklimlendirme		
19	Su temini ve arıtma		19	Su temini ve arıtma	07	İnşaat
20	İnşaat	07	20	İnşaat		
21	Toptan ticaret	08	21	Toptan ticaret	08	Hizmetler
22	Perakende ticaret,		22	Perakende ticaret,		
23	Mot. Taş.bakım-on.		23	Mot. Taş.bakım-on.		
24	Otel ve restoranlar		24	Otel ve restoranlar		
25	Taşıma depolama		25	Taşıma depolama		
26	Bilgi ve iletişim		26	Bilgi ve iletişim		
27	Finansal aracılık-Sig.		27	Finansal aracılık-Sig.		
28	Gayrimenkul-idari faaliyeti		28	Gayrimenkul-idari faaliyeti		
29	Kamu yön.-savunma		29	Kamu yön.-savunma		
30	Eğitim		30	Eğitim		
31	Sağlık		31	Sağlık		
32	Sanat, eğlence		32	Sanat, eğlence		
33	Toplumsal kurum. faaliyeti		33	Toplumsal kurum. faaliyeti		
34	Diğer hizmet faaliyeti		34	Diğer hizmet faaliyeti		

Tablo 1: Sektörel Toplulaştırma Anahtarı **Kaynak:** K.C. İstatistik Komitesi 2005 ve 2013 Yılı Girdi-Çıktı Sonuç Tabloları Kullanılarak Toplulaştırılmıştır.

Sekiz sektöre göre toplulaştırılan tablolar yardımıyla 2005-2013 dönemi için Kırgızistan ekonomisinde gerçekleşen ekonomik büyümenin kaynakları belirlenmeye çalışılmıştır. Burada karşılaştırma temel dönemi olarak 2005 yılı seçilmiş 2013 yılı değerleri 2005 yılı değerleriyle karşılaştırılmıştır. Bu amaçla (4) no'lu denklemde belirtilen 2005 yılı için teknik katsayılar matrisi, ithal ikamesinin etkisini ölçmeye yönelik di köşegen matrisleri oluşturulmuş, bu matrisler dönem içinde gerçekleşen yurtiçi nihai talep, ihracat, toplam yurtiçi talep ve üretim fark vektörleriyle işleme alınarak dönem içinde gerçekleşen sektörel üretim artışlarının ne kadarının hangi unsurdan (nihai talep, ihracat, ithal ikamesi ve teknik katsayılardaki değişim unsurlarından) kaynaklandığı sektörel üretim artışlarının yüzdesi olarak hesaplanmıştır. Hesaplamalar sonucu elde edilen üretim farklarıyla girdi-çıktı sonuç tablolarından elde edilen farklar tamamen birbirine eşit çıkmıştır (Ek-1). Bu da bize seçilen baz dönemden ve yuvarlamalardan kaynaklanabilecek hesaplama hatalarının olmadığını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar Tablo 2'de verilmektedir.

Ekonomik Üretim Sektörleri	Üretim artış hızı	Yurtiçi talep payı	İhracat artış payı	İthal ikamesi payı	Teknolojik değişme payı	Toplam
Toplam	252,81	84,41	32,74	-26,15	9,01	100
Tarım	170,89	99,62	42,96	-94,87	52,29	100
Madencilik	493,42	41,40	40,78	58,18	40,36	100
Genellikle Tük.Malı Ür. S.	152,78	134,89	36,23	-87,47	16,35	100
Genellikle. Aramalı Ür.S.	200,71	73,19	55,72	-13,72	-15,19	100
Genellikle Yat.Malı Ür. S.	308,92	22,74	54,20	6,41	16,66	100
Enerji	97,33	233,98	53,66	-54,45	-133,19	100
İnşaat	593,49	83,74	12,05	5,76	-1,55	100
Hizmetler	299,70	87,31	23,66	-6,61	-4,36	100

Tablo 2. Sektörel Üretim Artışlarının Kaynakları (%Pay, 2005-2013). **Kaynak:** K.C. İstatistik Komitesi 2005 ve 2013 Yılı Girdi-Çıktı Sonuç Tabloları Kullanılarak Hesaplanmıştır.

Dönem içerisinde Kırgızistan ekonomisi için genel ve sektörel büyüme oranlarına baktığımızda, 2013 yılında 2005 yılına göre Kırgızistan ekonomisi 2,52 kat büyümüştür. Bu büyüme değerlerini alt sektörler bazında incelediğimizde en çok büyümenin 5,93 kat ile inşaat sektöründe olduğunu bunu 4,93 katla madencilik sektörünün izlediğini görmekteyiz. Dönem içinde en az büyüme 0,97 katla enerji sektöründe oluşmuştur. Ekonomideki bu büyüme hızının kaynaklarına baktığımızda genel olarak, %84,41 oranla yurtiçi talep artışının birinci sırada yer aldığını görüyoruz. Yani ekonomik büyümenin en önemli kaynağı dönem içinde gerçekleşen nihai talep artışı olmaktadır. Bu sonuç üretim imkanlarının kısıtlı olduğu daha çok talep yönlü bir ekonominin bulunduğu Kırgızistan için beklentilerle uyumlu çıkmıştır. Bunu %32,74 ile ihracat artışları izlemektedir. İthal ikamesinin ise negatif etkisi söz konusudur. Yani dönem içinde ithalata bağımlılığın daha da arttığı yurtiçi arz katsayılarına göre yapılan değerlendirmede yurtiçi girdi kullanımının yerini ithal girdiye bıraktığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Teknik katsayılardaki değişimin payı ise %9,01 ile düşük payda kalmakla birlikte dönem içinde teknolojik ilerleme yönlü girdi kullanım oranlarının azaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Alt sektör bazında incelemeler yapıldığında ise, tüm sektörlerde yurtiçi talep artışının ve ihracatın pozitif olumlu etkiye sahip olduğunu görmekteyiz. Özellikle enerji ve tüketim malı üreten sanayilerde talep artışı kaynaklı bir ekonomik büyümenin oluştuğunu söyleyebiliriz. Ara ve yatırım malı üreten sanayilerde enerjide ise ihracatın görece olarak daha etkili olduğunu görmekteyiz. İthal ikamesi ise, madencilik, yatırım malı üreten sanayiler ve inşaat dışındaki tüm sektörlerde negatif etkiye sahiptir. Yani bunlar dışındaki tüm sektörlerde üretimde ithal girdi kullanımının arttığını söyleyebiliriz. Teknolojik gelişme paylı büyümenin en çok %52,59 oranıyla tarımda gerçekleştiğini görüyoruz. Bunun dışında düşük paylarla olmakla birlikte tüketim ve yatırım malı üreten sanayilerde pozitif etkinin olduğunu yani bu sektörlerde katsayıların verimliliği arttıracak şekilde değiştiğini söyleyebiliriz. Bunlar dışındaki tüm alt sektörlerde teknik katsayılarla gerileme yönlü bir değişimin olduğunu görmekteyiz (Tablo 2).

5 Sonuç

Dönem içinde ekonomik büyümenin ana kaynağı yurtiçi talep genişlemesi olmuştur. Bunu ikinci sırada ihracat talebi izlemiştir. Teknolojik değişimin katkısı ise ekonomi genelinde çok düşük kalmakla birlikte sektörel bazda çoğu sektörde negatif yönlü olmuştur. Sadece Tarım, Tüketim ve Yatırım malı üreten sanayilerde pozitif etki söz konusuysa, diğer tüm sektörlerde daha fazla girdi kullanımıyla teknolojik gerileme yönlü bir etkileşim ortaya çıkmıştır.

Genel olarak negatif ithal ikame etkisi elde edilmiştir. Yani bu durum; dönem içinde madencilik yatırım malı üreten sanayiler ve inşaat dışındaki tüm sektörlerde sektörel ara girdi ithalatının artarak dışa bağımlılığın arttığı anlamına gelmektedir. Tüketim malları sanayinde en büyük katkıyı yurtiçi piyasalardaki talep artışları sağlamıştır. İhracat talebindeki artışların ekonomik büyümeye etkisinin görece olarak en fazla olduğu sektörler ara ve yatırım malı üreten imalat sektörleriyle enerji olmuştur.

Tüm geçiş ekonomilerinde olduğu gibi merkezden planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişin sıkıntıları yaşayan Kırgızistan ekonomisi içinde dış piyasalara entegrasyon, genelde düşük katma değerli hammadde ihracına dayalı dış ticaret yapısı, tüketim ve aramalı ithalatına dayalı ekonomik yapının varlığı, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmiyor olması, teknolojik gelişmeleri yeterince takip edememe, dışa bağımlılık gibi temel sorunlar burada elde edilen araştırma sonuçlarıyla bir kez daha desteklenmiştir (Özdil, Turdaliyeva, 2015). Bu yönüyle iç talep artışına dayalı ekonomik büyümenin yerini ihracata dayalı bir yapıya bırakması dışa açılmanın önemli olduğunu vurgulamakla birlikte dışa bağımlılık sorununun da göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz.

Ekonomik Üretim Sektörleri	Sektörel Üretim Farkı (2005-13)	Yurtiçi talep payı (1)	İhracat artış payı (2)	İthal ikamesi Payı (3)	Teknolojik değişme payı (4)	Toplam (1+2+3+4)
Toplam	514405,2	434211,014	168395,5	134540,777	46339,49838	514405,2
Tarım	108.313,40	107.899,89	46.531,48	102.758,71	56.640,73	108.313,40
Madencilik	4.840,90	2.004,19	1.974,00	2.816,57	-1.953,85	4.840,90
Genellikle Tük.Malı Ür. S.	24.675,60	33.284,87	8.941,08	-21.584,71	4.034,36	24.675,60
Genellikle. Aramalı Ür.S.	15.446,60	11.305,13	8.607,10	-2.119,59	-2.346,03	15.446,60
Genellikle Yat.Malı Ür. S.	71.001,20	16.142,34	38.482,09	4.548,59	11.828,18	71.001,20
Enerji	8.533,00	19.965,17	4.578,86	-4.646,03	11.365,00	8.533,00
İnşaat	63.253,60	52.969,78	7.623,60	3.641,56	-981,34	63.253,60
Hizmetler	218.340,90	190.639,65	51.657,24	-14.438,46	-9.517,53	218.340,90

Ek-1: 2005-13 Dönemi Sektörel Üretim Artışlarının Kaynaklara Göre Mutlak Dağılımı (Temel Fiyatlarla Milyon Som.)

Kaynakça

- Aydoğuş, O., (2010), Girdi-Çıktı Modellerine Giriş, Efil Yayınevi, Ankara.
- Bocutoğlu, E. (1985). Girdi – Çıktı Analizine Giriş, Karadeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ders Notları, Yayın No:23, Trabzon
- Korum, U., (1963). Input Output Analizi, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Öney, E., (1983), İktisadi Planlama, 3. Baskı, A.Ü.S.B.F. Yayın No:526, Ankara.
- Çalışkan E.T., Aydoğuş O. (2011). ‘Türkiye Ekonomisinde Endüstriyel Büyümenin Kaynakları: Girdi-Çıktı Modeli ile Ampirik Bir Analiz (1985-2002)’ Ege Akademik Bakış. Cilt 11, Sayı 4, ss. 499-510.
- Özdil T., Turdaliyeva A., (2015). ‘Kazakistan Ekonomisinde Ekonomik Büyümenin Kaynakları:Girdi-Çıktı Analizi Yaklaşımıyla Bir İnceleme’. Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı 2015 Bildiri Kitabı. ss. 841-845.
- Национальный Статистический Комитет Кыргызской Республики. Таблицы «Затраты-Выпуск» Кыргызской Республики за 2005 год.
- Национальный Статистический Комитет Кыргызской Республики. Таблицы «Затраты-Выпуск» Кыргызской Республики за 2013 год. www.stat.kg